

Paweł Letko

Stan bezpieczeństwa w powiecie kętrzyńskim w latach 1945-1946

Echa Przeszłości 10, 305-312

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Paweł Letko

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

STAN BEZPIECZEŃSTWA W POWIECIE KĘTRZYŃSKIM W LATACH 1945–1946

Z analizy źródeł¹ wynika, że dla mieszkańców Kętrzyna i okolic zakończenie wojny nie wiązało się ze wzrostem poczucia bezpieczeństwa. Obecność niedobitków armii niemieckiej, dezertków, żołnierzy Armii Czerwonej, szabrowników i zwykłych bandytów nie napawała optymizmem. W czerwcu 1945 r. Starosta kętrzyński prosił Komendanta Wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej o trzykrotne zwiększenie liczby funkcjonariuszy (a było ich już 80) i przydzielenie do dyspozycji Starostwa minimum 60 karabinów, by można było mówić o prawdziwej ochronie obiektów przemysłowych i gospodarczych. W swoim piśmie informował, że na terenie powiatu nadal zdarzają się nocne podpalenia, napady, rabunki i gwałty dokonywane tak na ludności niemieckiej, jak i polskiej, a władze sowieckie nie chcą współpracować w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom².

Niestety, także służby teoretycznie powołane do ochrony bezpieczeństwa mogły stanowić zagrożenie. W ich szeregach trafiali różni ludzie – selekcja nie mogła być zbyt surowa, skoro ciągle borykano się z brakami kadrowymi. Zawodziła dyscyplina. Starosta Downar pisał: „niejednokrotnie meldowałem, że przy takim zespole Milicji Obywatelskiej autorytetu władzy nie tylko

---

¹ Autor skorzystał ze źródeł zgromadzonych w Archiwum Państwowym w Olsztynie oraz materiałów Instytutu Pamięci Narodowej. Niestety, materiały nie są kompletne, wiarygodność niektórych budzi wątpliwości – dotyczy to zwłaszcza anonimowych „meldunków”, czyli po prostu donosów składanych do Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. Więcej zaufania można mieć do danych zawartych w sprawozdaniach Starosty czy też raportach Szefa PUBP.

² *Pismo Starosty Powiatowego w Rastemborku Jana Downara do Wojewódzkiej Komendy [Milicji] Obywatelskiej Ziemi Mazurskiej w Olsztynie z 14 czerwca 1945 r.*, APO 390/151, k. 59; *Pismo Starosty Powiatowego w Rastemborku Jana Downara do Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski w Olsztynie z 7 czerwca 1945 r.*, APO 390/151, k. 64.

niemożliwym będzie utrzymać, lecz przeciwnie, stale takowy jest obniżany co ujemnie wpływa na porządek i bezpieczeństwo w powiecie”³. Milicjanci opatrywali się w żywność kosztem Mazurów i Niemców, często dochodziło do scysji z pijanymi przedstawicielami „prawa i porządku”. Starosta nawet prosił o odwołanie dotychczasowego komendanta. Dopiero we wrześniu 1945 r. zostały odnotowane pierwsze symptomy poprawy⁴.

Także Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w początkowym okresie działania nie wzmocniał autorytetu państwa. Nawet w oficjalnych dokumentach pojawiło się określenie „Ube”, „które pracuje bardzo źle i z każdym dniem traci kompletnie autorytet u Obywateli i przez swoje nietaktowne postępowanie jest zniechęcony”⁵.

W Korszach funkcjonariusze Ochrony Kolei często rabowali podróżnych. Sytuacja poprawiła się dopiero w sierpniu 1945 r., kiedy Rosjanie przekazali władzom polskim kontrolę nad koleją, bo do tego czasu rabunki były dokonywane tak często, że według Starosty nie było mowy o transporcie towarów⁶. Pracowników kolei podejrzewano także o napad na kasę w Korszach 31 stycznia 1946 r. – zrabowano wówczas 95 tys. zł⁷.

Wielu mieszkańców powiatu nielegalnie posiadało broń⁸. Tylko w pierwszej połowie marca 1946 r. pod tym zarzutem aresztowano 4 osoby⁹, a w kwietniu 1946 r. PUBP rozpracowywał kolejne dwie sprawy¹⁰.

Jedno z zagrożeń dla bezpieczeństwa mieszkańców powiatu stanowili „partyzanci” niemieccy (określenie z materiałów PUBP). Byli to w większości żołnierze Wehrmachtu, którzy uniknęli niewoli rosyjskiej. W dokumentach znajdują się informacje o incydentach z udziałem Niemców (kradzieżach,

---

³ *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc lipiec 1945 r.*, APO 390/47, k. 33.

⁴ *Ibidem; Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc wrzesień 1945 r.*, APO 390/47, k. 46.

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Protokół z zebrania międzypartyjnego komitetów powiatowych PPR i PPS w Rastemborku z dnia 11.7.45*, APO 1081/4, k. 28; *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc lipiec 1945...*, k. 33; *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc sierpień 1945 r.*, APO 390/47, k. 40.

⁷ *Sprawozdanie St. ref. WB PUBP w Rastemborku Izzydora Ordya do Kier. WB WUBP w Olsztynie za okres od dn. 27 I do 6 II 1946*, IPN Bi 084/381/1, k. 10; *Kronika działalności antypaństwowych organizacji nielegalnych i band zbrojnych oraz czynów przestępczych, faktów i zdarzeń na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1945-1970*, IPN Bi 120/238, k. 50.

⁸ Na przykład tylko w ciągu jednego dnia (18 grudnia 1945) pracownicy PUBP skonfiskowali 5 karabinów i 600 sztuk amunicji. *Sprawozdanie Kierownika WB PUBP w Kętrzynie plut. J. Michasika z 27 XII 1945r.*, IPN Bi 084/381/1, k. 162.

⁹ *Sprawozdanie z przebiegu pracy sekcji W.B. przy PUBP w Rastemborku od dn. 5.3. do dn. 15.3.1946* [podpisany przez ref. sekcji WB I. Ordę], IPN Bi 084/381/1, k. 36–37.

¹⁰ *Sprawozdanie za okres sprawozdawczy w przeciągu pracy sekcji WB przy PUBP w Rastemborku od dnia 15 IV 46 r. do dnia 25 IV 46 r.*, IPN Bi 084/381/1, k. 50.

ostrzeleniu patroli MO) oraz o „bandzie” niemieckiej działającej w okolicach Świętej Lipki¹¹.

Na terenie powiatu ciągle mieszkali „osoby pochodzenie niemieckiego”. Władze oczywiście podejrzewały, że współpracują oni z „partyzantami”, niektórych aresztowano pod takim właśnie zarzutem¹². Młodzież niemiecka starała się w jakiś sposób organizować. Ale każda taka próba oczywiście kończyła się inwigilacją i aresztowaniami, ponieważ Niemcy automatycznie byli oskarżani o tworzenie „band”¹³.

Jednak największym zagrożeniem bezpieczeństwa w powiecie byli Rosjanie. Jak wynika z relacji świadków, tuż po zdobyciu miasta wielu mieszkających w nim Niemców zostało zastrzelonych. Kiedy w maju 1945 r. do miasta zaczęli przybywać Polacy, na ulicach i w domach odnajdowali zwłoki niemieckich żołnierzy i cywilów – zdarzały się nawet tak makabryczne znaleziska jak kilkanaście ludzkich głów w piwnicy¹⁴.

Miasto przetrwało wojnę bez większego uszczerbku. Dopiero w połowie maja 1945 r. dokonano największych zniszczeń. 20 maja (dwa dni po tym, jak rozpoczęto przekazywanie władzy w powiecie stronie polskiej¹⁵) na starym mieście Rosjanie detonowali znaczne ilości amunicji, co spowodowało zburzenie wielu domów i wybuch pożaru, który ugaszono dopiero po trzech dniach. Według ocen strony polskiej miasto uległo zniszczeniu w 30% (choć pojawiły się szacunki w wysokości aż do 50%)¹⁶. Co ciekawe, starosta Jan Downar wystąpił z prośbą o odznaczenie Rosjan najbardziej zasłużonych przy gaszeniu pożaru. Jeśli chodzi o zniszczenia, to starosta lakonicznie wspominał o spaleniu się z nieznanymi przyczyni kilkunastu opuszczonych budynków¹⁷. Ten ton

---

¹¹ *Doniesienie sołtysa wsi Pilc Hieronima Nizińskiego*, IPN Bi 084/380, k. 18; *Kronika działalności...*, k. 40–41; *Sprawozdanie Kierownika WB PUBP...*, k. 162; *Sprawozdanie za okres sprawozdawczy z przebiegu pracy sekcji WB przy PUBP w Rastemborku od dnia 5 IV do dnia 15 IV 46 r.* [podpisał ref. WB I. Orda], IPN Bi 084/381/1, k. 69; *Sprawozdanie za okres sprawozdawczy w przebiegu pracy sekcji WB przy PUBP w Rastemborku od dnia 25 IV 46 r. do dnia 5 V 46 r.*, IPN Bi 084/381/1, k. 71.

¹² *Sprawozdanie dekadowe [I sekcji PUBP w Rastemborku] od 17 IX do 27 IX 1945 r.*, IPN Bi 084/380, k. 2.

¹³ *Raport Szefa WB PUBP w Rastemborku Izidora Ordy do Kierownika Wydziału VII WUBP w Olsztynie z 12 marca 1946*, IPN Bi 084/381/1, k. 35; *Sprawozdanie za okres sprawozdawczy z przebiegu pracy sekcji WB przy PUBP...*, k. 69.

¹⁴ B. Iwanowska, *Krzyża nigdy nie postawiono*, [w:] *Kętrzyn moja nowa Ojczyzna. Wspomnienia mieszkańców*, Olsztyn–Kętrzyn 2006, s. 19; E. Kowalewska, *Dziadek przybył pierwszym transportem*, [w:] *ibidem*, s. 28–30; T. Korowaj, *Rastenburg / Kętrzyn. Przewodnik historyczny po mieście*, Kętrzyn 2005, s. 111.

¹⁵ *Pismo Starosty Powiatowego w Rastemborku Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P. na Okręg Mazurski z 25 maja 1945...*, k. 5.

¹⁶ E. Bronowski, *Na Wołyń nie ma po co wracać*, [w:] *Kętrzyn moja nowa Ojczyzna...*, s. 8; W. Jodelis, *Różnie wyglądało to wyzwolenie*, [w:] *ibidem*, s. 26; *Wykaz ludności w miastach Okręgu Mazurskiego wg stanu na dzień 1 XII 1945*, APO 390/99, k. 121; *Sprawozdanie Starosty Powiatowego w Rastemborku Jana Downara za czerwiec 1945 r.*, APO 390/47, k. 12.

¹⁷ *Pismo Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu na Okręg Mazurski z 11.06.1945 r.*, APO 390/273, k. 4; *Pismo Starosty Powiatowego w Rastemborku Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P. na Okręg Mazurski z 7 czerwca 1945...*, k. 3.

„politycznej poprawności” zmienił się zaledwie po tygodniu – w kolejnym piśmie czytamy już o „zgliszczach i ruinach”, w które zamienia się miasto¹⁸.

W sprawozdaniu PUBP w Kętrzynie z października 1945 r. mowa jest o częstych kradzieżach i napadach na Mazurów i Niemców dokonywanych przez żołnierzy radzieckich¹⁹. Także Polacy nie mogli liczyć na życzliwość²⁰. Jak stwierdził Starosta w lipcu 1945 r.: „jeśli chodzi o szkodliwą propagandę na rzecz Armii Czerwonej to najszkodliwszą propagandą jest postępowanie formacji wojskowych w stosunku do ludności polskiej”²¹. Takie same informacje można znaleźć w sprawozdaniach do grudnia 1945 r.²²

Doskonałą ilustracją postępowania żołnierzy radzieckich może być raport Starosty Downara z 16 listopada 1945 r., w którym szczegółowo opisuje kradzieże i rozboje dokonywane w okolicznych wioskach. Rosjanie, pozbawiając osadników plonów, posługiwali się argumentem „wy tu nie siali, więc nie macie prawa zbierać”. Z dokumentu da się wyczytać bezradność władzy – Starosta stwierdzał: „Wszystkie moje interwencje są marnowaniem czasu i przysłowiowym rzucaniem grochu o ścianę”²³. Nic więc dziwnego, że według danych starostwa jesienią 1945 r. Armia Czerwona wymłóciła 64,5% zbóż, majątki państwowe 31,5%, a osadnicy tylko 4%²⁴.

W grudniu 1945 r. do PUBP w Kętrzynie dotarł dramatyczny apel wójta wsi Pręgowo (gmina Wielki Dwór), który informował, że co noc mieszkańcy są rabowani, najczęściej przez Sowietów (choć wśród napastników zdarzali się także Polacy) i prosił o pomoc²⁵. Także w mieście powiatowym nie było bezpiecznie, skoro oficerowie radzieccy obrabowali mieszkanie pracownika PUBP. W raporcie z 17 grudnia zapisano: „W całym powiecie Rosjanie jadąc do domu rabują z bronią w rękę, zabierając niezbędne rzeczy do życia”²⁶.

¹⁸ *Pismo Starosty Powiatowego w Rastemborku Jana Downara do Wojewódzkiej Komendy...*, k. 59.

¹⁹ *Sprawozdanie dekadowe I sekcji PUBP w Rastemborku od 26 X 1945 r.*, IPN Bi 084/380, k. 6.

²⁰ *Sprawozdanie Starosty Powiatowego w Rastemborku Jana Downara za czerwiec 1945...*, k. 8.

²¹ *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc lipiec 1945...*, k. 32.

²² *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc sierpień 1945...*, k. 37; *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc wrzesień 1945...*, k. 44; *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc październik 1945...*, k. 58; *Sprawozdanie Kierownika Starostwa Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc listopad 1945 r.*, k. 70; *Sprawozdanie Kierownika Starostwa Powiatowego Stanisław Fryza do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski za miesiąc grudzień 1945...*, k. 93.

²³ *Sprawozdanie z akcji kopania kartofli Starosty Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P na Okręg Mazurski z 16 listopada 1945 r.*, APO 390/47, k. 76-78.

²⁴ *Protokół zjazdu Starostów Powiatowych Okręgu Mazurskiego w dn. 26 lutego 1946 r.*, APO 390/63, k. 50.

²⁵ *Doniesienie wójta wsi Prangienaw (gm. Wielki Dwór) z 3.12.1945 r.*, IPN Bi 084/380, k. 12.

²⁶ *Sprawozdanie Kierownika W.B. Pow. Urz. Bez. Publ. w Rastemborku plut. J. Michasika do Kierownika W.B. Woj. Urz. Bezp. Publicznego w Olsztynie z 17 XII 1945*, IPN Bi 084/381/1, k. 1.

Mimo wszystko grudzień był miesiącem przełomowym, ponieważ Rosjanie zaczęli opuszczać teren powiatu. Ale i tak „wszelkiego rodzaju przestępstwa i wykroczenia były uskuteczniane przez maruderów wojskowych i wyjeżdżające Wojska Sowieckie”²⁷.

Ze styczniowego raportu Kierownika Sekcji WB PUBP w Kętrzynie wynika, że większość rabunków w powiecie nadal była sprawką żołnierzy radzieckich. Na porządku dziennym były napady na wsie, kradzieże koni, gwałty²⁸, zdarzały się także zabójstwa. I tak 25 stycznia w lesie obok Berławska odkryto zwłoki czterech Niemców, mieszkańców tej wsi. Sprawców, którzy dokonali zbrodni w celach rabunkowych, nigdy nie ujęto, ustalono jedynie, że strzelali z broni sowieckiej²⁹.

O tym, jak groźni dla miejscowej ludności byli Rosjanie, może świadczyć fakt, że nawet przedstawiciele sił porządkowych nowej władzy nie byli bezpieczni. 21 stycznia 1946 r. przez „rabusiów sowieckich” został zamordowany milicjant Tadeusz Żarski³⁰. Co ciekawe, sporządzony w 1978 r. w Olsztynie *Wykaz funkcjonariuszy SB i MO poległych i rannych w walce ze zbrojnymi bandami reakcyjnego podziemia na terenie woj. olsztyńskiego* podaje, że szeregowy Tadeusz Żarski został zabity przez bandę WiN³¹.

W wyniku burdy, jaką 3 lutego 1946 r. po pijanemu wszczęli w Kętrzynie żołnierze Armii Czerwonej, zginęły dwie osoby, a kilka zostało ciężko rannych³². Mniej tragiczna w skutkach była zabawa w Korszach w sierpniu 1946 r. – pijany żołnierz radziecki zaczął grozić pistoletem, a następnie chciał rzucić granat, ale na szczęście do tragedii nie doszło³³.

Niecodzienna, nawet jak na warunki powojenne, sytuacja miała miejsce na stacji w Korszach. W nocy z 15 na 16 lutego żołnierze Armii Czerwonej z transportu kierującego się do ZSRR napadli na gminny posterunek MO. Raport brzmi jak scenariusz filmowy – posterunku bronionego przez czterech milicjantów i dwóch pracowników UB nie mogło przez kilka godzin zdobyć 150 żołnierzy, w tym 20 dobrze uzbrojonych. Gdy na miejsce przybyły posiłki z Kętrzyna, doszło do „rozmów” z kierownikiem transportu, który stwierdził,

²⁷ *Sprawozdanie Kierownika Starostwa Powiatowego Stanisław Fryza do Pełnomocnika Rządu R.P. na Okręg Mazurski za miesiąc grudzień 1945...*, k. 94.

²⁸ *Sprawozdanie Kierownika Sekcji WB PUBP w Rastemboru Izzydora Ordy do Kier. WB WUBP w Olsztynie za okres od dn. 17 do 25 I 1946*, IPN Bi 084/381/1, k. 7; *Sprawozdanie St. ref. WB PUBP...*, k. 10; *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Jana Downara do Pełnomocnika Rządu R.P. na Okręg Mazurski za miesiąc październik 1945...*, k. 59.

²⁹ *Meldunek nadzwyczajny KPMO w Kętrzynie z 30.01.1946 zastępcy Komendanta Powiatowego ds. Polityczno-Wychowawczych plut. podch. Urbaniaka*, IPN Bi 120/237, k. 1.

³⁰ *Meldunek nadzwyczajny nr 3 KPMO Kętrzyn z 27.01.1946 r.*, IPN Bi 120/237, k. 92, 116.

³¹ *Wykaz funkcjonariuszy SB i MO poległych i rannych w walce ze zbrojnymi bandami reakcyjnego podziemia na terenie woj. olsztyńskiego sporządzony przez kpt. A. Ziarnickiego 14 marca 1978*, IPN Bi 120/273, k. 8.

³² *Ibidem; Zarządzenie Kierownika Starostwa Powiatowego w Rastemborku Stanisława Fryza z 8 lutego 1946 r.*, APO 1081/7, k. 1.

³³ *Sprawozdanie dekadowe za okres od dn. 15 VIII 1946 r. do dn. 26 VIII 1946 r. oficera śledczego PUBP w Kętrzynie Statkiewiczza*, IPN Bi 084/376/1, k. 49.

że dwóch Rosjan zostało ciężko rannych³⁴. Tydzień wcześniej na tej samej stacji żołnierze sowieccy z transportu wracającego do ZSRR ostrzelali pociąg, raniąc kilka osób³⁵.

W marcu żołnierze radzieccy zabili dwóch milicjantów. 19 marca szeregowy Michał Karniej próbował powstrzymać trzech Rosjan przed grabieżą w miejscowości Wilkowo³⁶. Wspomniany już *Wykaz...* podaje, że 22-letni funkcjonariusz został zamordowany przez „bandę rabunkową”, nie precyzując niestety narodowości rabusiów³⁷. 30 marca referent gospodarczy Powiatowej Komendy MO Tadeusz Nowak został zamordowany przez żołnierzy sowieckich stacjonujących w majątku Bezlawki (razem z nim zginął także cywil Antoni Sojko)³⁸. Tradycyjnie już *Wykaz...* podaje inną wersję wydarzeń – Tomasz Nowak miał zostać zabity 24 marca przez bandę WiN³⁹.

Dopiero po ustąpieniu oddziałów Armii Czerwonej sytuacja częściowo się poprawiła, „jednak pozostała kolumna likwidacyjna sowiecka, która robi zamieszanie w terenie”⁴⁰. W sprawozdaniu Starosty Stefana Nawrockiego z kwietnia 1946 r. pojawia się zdanie: „Rabunki, kradzieże koni i bydła oraz mienia osadników po wyjeździe formacji wojskowych należą już do wypadków sporadycznych”⁴¹.

Raporty nie zawsze jednoznacznie wskazują na sprawców kradzieży i rozbojów. Części z nich z pewnością dokonywali też Polacy. Wyjątkowo dużo rabunków odnotowano w lutym 1946 r. Dokonano wtedy m.in. napadu na magazyn spółdzielni „Ostoja” w Kętrzynie – dwie osoby z bronią w ręku zrabowały czek na 200 tys. i 600 tys. w gotówce, zaś kierownikowi spółdzielni „Społem” dwóch uzbrojonych mężczyzn zabrano 50 tys. zł. W tym samym miesiącu został też zamordowany osadnik w Kętrzynie⁴².

Nie oszczędzono także klasztoru Jezuitów w Świętej Lipce. 26 grudnia 1945 r. napadło nań pięciu uzbrojonych cywilów (w raporcie funkcjonariusza PUBP z 27 grudnia pojawia się informacja, że w okolicy Świętej Lipki „grasuje banda rabusiów składająca się z 5 mężczyzn oraz 3 kobiet, którzy zabijają cywilnych mieszkańców [...] Trzy noce pod rząd byli oni we wsi Święta Lipa

³⁴ *Meldunek nadzwyczajny nr 7 KPMO w Kętrzynie z 19.02.1946*, IPN Bi 120/237, k. 106.

³⁵ *Meldunek nadzwyczajny Starosty Powiatowego Stefana Nawrockiego*, APO 391/288, k. 242.

³⁶ *Ibidem*, k. 213.

³⁷ *Wykaz funkcjonariuszy...*, k. 2.

³⁸ *Sprawozdanie za okres sprawozdawczy z przeciagu pracy WB przy PUBP w Rastemborku od dnia 25 III do dnia 5 IV 46 r.* [podpisał ref. WB I. Orda], IPN Bi 084/381/1, k. 61–62.

³⁹ *Wykaz funkcjonariuszy...*, k. 5.

⁴⁰ *Protokół zjazdu Starostów Powiatowych...*, k. 50.

⁴¹ *Sprawozdanie Starosty Powiatowego Stefana Nawrockiego do Urzędu Wojewódzkiego Mazurskiego w Olsztynie za miesiąc kwiecień 1946 r.*, APO 390/47, k. 137.

⁴² *Sprawozdanie za okres sprawozdawczy z przeciagu pracy sekcji WB przy Pow. Urz. Bez. Pub. w Rastemborku od dnia 25.2.1946 r. do dnia 5.3.1946 r.* [podpisał referat WB PUBP Izidor Orda], IPN Bi 084/381/1, k. 19–20; *Sprawozdanie Kierownika Starostwa Powiatowego Stanisław Fryza do Urzędu Wojewódzkiego Mazurskiego za miesiąc luty 1946 r.*, APO 390/47, k. 112; *Kronika działalności...*, k. 55; *Telefogram Starostwa Powiatowego w Rastemborku z 2 marca 1946*, APO 390/149, k. 4.

w klasztorze, gdzie też dopuścili się rabunku⁴³). Ksiądz Piotr Burzak w swoim doniesieniu do PUBP szczegółowo wymienia skradzione mu przedmioty. Po opuszczeniu przez bandytów klasztoru słychać było strzały w pobliskiej wsi⁴⁴. Miesiąc później ponownie mieszkańcy Świętej Lipki doświadczyli napadu, który był tragiczny w skutkach – zamordowano cztery osoby⁴⁵.

Siły bezpieczeństwa i milicja podejmowały działania na rzecz poprawy sytuacji. W jednym ze sprawozdań z działalności PUBP znajduje się informacja o sukcesie, jakim była likwidacja w listopadzie 1945 r. bandy złodziei, napadającej na ludność mazurską w okolicy Starej Różanki. Liczyła ona sześć osób i była kierowana przez repatrianta z Wileńszczyzny⁴⁶.

Na terenie powiatu w zasadzie nie funkcjonowało polskie podziemie zbrojne, choć – jak pisano wcześniej – wiele zabójstw funkcjonariuszy MO czy PUBP przypisano „bandom WiN”. Tylko sporadycznie zdarzały się przemarsze większych oddziałów partyzanckich⁴⁷.

Pod koniec 1946 r. sytuacja zdawała się stabilizować. Coraz rzadsze były informacje o napadach dezerterskich czy rabusiów. W tym czasie nowa władza zaczęła już eliminować przeciwników politycznych, wykorzystując m.in. zarzut nielegalnego posiadania broni. Nasiliła się inwigilacja i aresztowania wśród osób podejrzanych o działalność na szkodę komunistów, skierowana zwłaszcza w stronę byłych żołnierzy Armii Krajowej⁴⁸.

To prawda, że przeciwnicy komunistów próbowali czasami zmanifestować swoją aktywność. Zdarzenia te, nieliczne zresztą, były raczej okazją dla ubeckiej propagandy niż faktycznym zagrożeniem dla nowej władzy. Np. 16 października 1946 r. we wsi Widryny (gmina Beżławki) miał miejsce „napad” na miejscowych członków PPR. Meldunki MO i UB na ten temat różnią się. W relacji pracownika PUBP „6 osobników” zmienia się w „bandę WiN” uzbrojoną w 4 karabiny niemieckie, 2 pistolety i granaty⁴⁹.

W listopadzie 1946 r. miały miejsce wypadki rozbrajania milicji w Koraszach. 5 listopada na terenie gminy zatrzymano 13 osób podejrzanych o przynależność do WiN. Z aresztowanych tylko trzy osoby przyznały się do

⁴³ *Sprawozdanie Kierownika WB PUBP...*, k. 162.

⁴⁴ *Doniesienie księdza parafii Św. Lipka ks. Piotra Burzaka*, IPN Bi 084/380, k. 19.

⁴⁵ *Kronika działalności...*, k. 49.

⁴⁶ *Sprawozdanie dekadowe I sekcji PUBP w Rastemborku od 17.11 do 27.11.45 r.*, IPN Bi 084/380, k. 8.

⁴⁷ *Sprawozdanie za okres sprawozdawczy z przebiegu pracy WB przy PUBP w Rastemborku za okres od dnia 16 III do dnia 23 III 46 r.* [podpisał ref. WB I. Orda], IPN Bi 084/381/1, k. 56–57; *Raport ref. gm. Drenkfurt Brzezińskiego*, IPN Bi 084/381/1, k. 60; *Plan ustalający działalność grupy AK na terenie gminy Drenkfurt z 20 marca 1946* [podpisał st. sierżant J. Komosa], IPN Bi 084/381/1, k. 50–51; *Sprawozdanie z przebiegu pracy II-ej sekcji PUBP w Rastemborku za okres sprawozdawczy od 15 III 46 r. do 25 III 46 r.*, IPN Bi 084/381/1, k. 52–53.

⁴⁸ *Raport specjalny Szefa PUBP ppor. Z. Królikowskiego do Szefa WUBP w Olsztynie z 11 IX 1946 r.*, IPN Bi 084/381/1, k. 126.

⁴⁹ *Meldunek specjalny mł. ref. Wydz. III PUBP w Kętrzynie Antoniego Wiśniewskiego z 19 X 1946 r.*, IPN Bi 084/381/1, k. 137–138; *Meldunek specjalny Komendanta Powiatowego MO chor. P. Borowskiego z 19.10.1946 r.*, IPN Bi 120/102, k. 2.

winy, jednak PUBP w Kętrzynie zdołała „ustalić”, że komórka WiN była w stadium organizacji i liczyła 27 członków uzbrojonych w 3 rkm, 4 kbk i 2 pepesze⁵⁰.

Realnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa mieszkańców powiatu była też duża ilość materiału wojennego, pozostałości po niedawno toczonych walkach. Jeszcze we wrześniu 1945 r. nierozminowane były pasy drogowe na trasach Kętrzyn-Mragowo, Kętrzyn-Giżycko i Kętrzyn-Węgorzewo, wiosną 1946 r. miny znajdowały się w lasach otaczających Kwaterę Hitlera oraz w pasie umocnień w północno-wschodniej części powiatu⁵¹. Akcja rozminowania nie obyła się bez ofiar⁵². Bardzo częste były przypadki okaleczenia lub śmierci wśród ludności cywilnej, zwłaszcza dzieci⁵³.

Twierdzenie, że wojna nie kończy się wraz z podpisaniem zawieszenia broni, jest oczywistym truizmem. Jednak warto przyjrzeć się bliżej sytuacji ludzi, którzy mimo zakończenia działań wojennych, jeszcze bardzo długo i całkowicie zasadnie obawiać się musieli o swoje życie i dobytek. Kętrzyn i powiat kętrzyński nie były pod tym względem żadnym wyjątkiem. Opisane powyżej epizody wskazują, iż zagrożeniem mógł być każdy uzbrojony „osobnik”, w tym także przedstawiciel organów, które przynajmniej w teorii miały zapewnić mieszkańcom poczucie bezpieczeństwa.

SUMMARY

An analysis of historical sources indicates that the inhabitants of Kętrzyn area did not feel more secure after the war had ended. The region was a hiding place for escaped German officers, deserters, Red Army soldiers, looters and ordinary bandits. The situation began to stabilise only in late 1946 when the number of robberies and assaults staged by deserters and marauders began to decrease gradually.

---

⁵⁰ *Sprawozdanie dekadowe za okres od 15 X 46 r. do 5 XI 46 r.*, IPN Bi 084/376/1, k. 60–61; *Sprawozdanie dekadowe za okres od 5 XI do 15 XI 46 r.*, IPN Bi 084/376/1, k. 72–73; *Sprawozdanie dekadowe za okres od 15 XI do 27 XI 46 r.*, IPN Bi 084/376/1, k. 76, 77; *Raport mł. ref. Wydziału III PUBP w Kętrzynie Antoniego Wiśniewskiego z 6 XI 46 r.*, IPN Bi 084/381/1, k. 151; *Meldunek specjalny Ref. Służby Zewnętrznej Jana Książka z 6.11.46*, IPN Bi 120/102, k. 3–4; *Sprawozdanie Komitetu Powiatowego PPS w Kętrzynie za m-c listopad 1946 r.*, APO 1102/1, k. 135.

⁵¹ *Pismo Naczelnika Wydziału Komunikacyjnego Urzędu Pełnomocnika Rządu na Okręg Mazurski inż. A. Zubelewicza do Ministerstwa Komunikacji z 12 IX 1945*, APO 390/221, k. 45; *Pismo Kierownika Powiatowego Zarządu Drogowego w Rastemborku [Janusza Kiełkiewicza] do Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie z 26 I 1946*, APO 390/222, k. 14.

⁵² *Raport za okres sprawozdawczy w przebiegu pracy sekcji WB przy PUBP w Rastemborku od dnia 15 V 46 do dnia 23 V 46 r.*, IPN Bi 084/381/1, k. 75.

⁵³ Patrz np.: *Meldunek nadzwyczajny starosty Stefana Nawrockiego*, APO 391/288, k. 155; *Sprawozdanie Komendy Powiatowej MO pow. Kętrzyn po linii Sekcji Zewnętrznej za okres od dnia 1 IV do 1 V 47 r.*, IPN Bi 120/102, k. 17.